

РОЗДІЛ 4
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ
ЯКОСТЕЙ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ

УДК: 378.937+378.97+378.14

Твердохлібова Я. М.,
викладач кафедри графіки та дизайну
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського, м. Одеса

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ХУДОЖНЬО-
ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

***Анотація.** У статті розглянуто дидактичні умови навчально-творчої діяльності студентів у процесі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.*

***Ключові слова:** дидактичні умови, художньо-графічна підготовка, дидактичні принципи педагогіки мистецтва, процес навчання-учіння, компетентність.*

***Постановка проблеми, її зв'язок із важливими теоретичними і практичними завданнями...** На сучасному етапі психолого-педагогічної науки та мистецької практики проблема художньо-педагогічної освіти окреслює низку питань щодо дидактичного забезпечення інноваційних технологій навчально-виховного процесу в педагогічних закладах освіти. Постановку питання посилює новий*

Закон про вищу освіту (2014 р.), Стандарт загальноосвітньої школи (2011 р.) та вимоги Болонської угоди.

У вирішенні завдань цієї проблеми важлива роль, безумовно, відводиться дидактиці. Пошуки дидактичних засад художньої підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва здійснювали вчені і художники-педагоги. Розгляд проблеми щодо розробки дидактичних умов процесу навчання студентів мистецтву графіки ще не знаходить свого вирішення в практиці художньо-педагогічної освіти. Наразі на цей аспект звертають значну увагу як учені, так і художники-педагоги [4,6].

Новий зміст та підвищення вимог до художньо-педагогічної підготовки вчителів у галузі мистецької освіти потребує сучасного наукового розгляду питань дидактичного забезпечення процесу художнього навчання основ мистецтва графіки. Пов'язано це з тим, що художня графіка як самостійний вид образотворчого мистецтва та найбільш доступний вид художньої діяльності має значний навчально-виховний вплив на компетентно-професійне становлення особистості вчителя образотворчого мистецтва. Водночас, художня графіка як самостійна навчальна дисципліна посідає провідне місце в переліку мистецьких дисциплін, є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу на художньо-педагогічних факультетах (відділеннях). Однак, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки й мистецької практики, проблема проектування новітніх дидактичних стратегій в освітній системі, що відповідають світовим тенденціям розвитку вищої освіти, окреслює низку питань для сучасного розгляду дидактичних умов художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання-учіння.

Вивчення, оцінка ефективності дидактичних умов художнього навчання основам мистецтва графіки та практичний досвід знаходять своє вираження у стислому викладі змісту статті.

Аналіз досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, виокремлення невисвітлених питань... Як свідчать численні наукові дослідження в галузі мистецької освіти, художньої педагогіки, психології творчості, а також аналіз змісту навчальних програм, у вирішенні окресленої проблеми важлива роль відводиться дидактичним передумовам наукової організації процесу художнього навчання-учіння. Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає художньо-педагогічну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва як дидактично організований процес цілеспрямованих мисленевих, практичних способів дій діяльності, наслідком яких є творення в конкретній сфері діяльності на основі засвоєння існуючого багатства художньої культури [2,6,9]. В існуючому масиві наукових праць учених Ю. Азарова, В. Бондаря, В. Бондаревської, Б. Гершунського, В. Зінченка І. Зязюна, Н. Кічук, В. Кузіна, О. Рудницької, С. Симоненко, Л. Хомич, О. Чебикіна та ін. висвітлюються різні підходи до вирішення завдань сучасної дидактики. У них визначено основні аспекти психолого-педагогічних умов організації та здійснення процесу професійної підготовки студентів. Проблемами дидактичного забезпечення складових педагогічної системи, спрямованої на процес художньої підготовки фахівців займалися вчені – психологи, педагоги, художники (А. Бакушинський, Е. Белютін, В. Бехтєрев, А. Дейнека, Д. Кіплик, Т. Комарова, Б. Ломов, Б. Неменський, Н. Радлов, А. Соловійов, В. Фаворський, П. Чистяков та ін.). Важливим для

наукового розгляду окресленої проблеми є праці вчених, педагогів художньо-графічних факультетів (відділень) педагогічних університетів (Г. Біда, С. Ігнатів, В. Кузін, С. Ломов, І. Пастир, М. Резніченко, О. Риндін, Є. Шорохов, О. Яшухін) [6], у котрих розкриваються різні дидактичні підходи до процесу художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. З позицій педагогіки мистецької освіти в дисертаційних дослідженнях В. Григор'євої, О. Макарової, Т. Міхової, О. Кайдановської, В. Орлова, І. Пастиря, О. Ткачука, В. Щербини та ін. підтверджується доцільність наукового розгляду змісту художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Аналіз навчальних планів різних педагогічних закладів освіти України та ближнього зарубіжжя засвідчив, що сучасна художньо-педагогічна освіта забезпечується нормативними дисциплінами мистецького циклу, серед яких і академічна навчальна дисципліна “Художня графіка” [3].

Зміст доробок провідних наукових шкіл ВНЗ засвідчує, що результати художньо-педагогічної підготовки студентів залежать не стільки від ступеня впливу на окремі компоненти процесу професійного навчання, стільки від дидактичних умов його протікання з урахуванням усього різноманіття його сторін. Цим питанням великого значення надавали, як художники, так і педагоги, мистецтвознавці (А. Дейнека, М. Кардовський, Радлов, А. Соловійов, Р. Шмигало), висловили педагогічні думки сучасні педагоги й художники провідних вищих закладів мистецької освіти України Ю. Дворников, А. Лоза, В. Овчинников, В. Суханенко, І. Туманов, А. Чебикін, В. Чуприна. Значний масив наукових праць висвітлює

окремі питання професійної підготовки майбутнього вчителя художніх дисциплін.

З погляду теорії настанови Д.Н.Узнадзе, методології художньої освіти О.П. Рудницької, наукового дослідження теоретичних і прикладних аспектів психології візуального мислення С. Симоненко та аналізу змісту навчальних посібників, підготовлених М. Безчастним, І. Тумановим, нами було визначено концептуальну ідею для розгляду окресленої проблеми [1,3,4,5,7].

Узагальнення науково-методичних праць та концептуальних засад художньої педагогіки уможливило висновок стосовно того, що, незважаючи на розв'язання дослідниками проблем професійної освіти, у теорії дидактики мистецької освіти майже відсутні дослідження суто художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах; методологічно не обґрунтовано педагогічно доцільні дидактичні засади; і не розроблені інноваційні методики художнього навчання мистецтву графіки.

З огляду на це, ми спрямували зусилля на розробку моделі складових дидактичних стратегій, що забезпечать педагогічний процес навчання-учіння та творчості в їхньому концептуальному висвітленні.

Виходячи з означених питань, головне завданням нашого дослідження базується на положенні провідної ідеї про те, що сучасна художньо-графічна підготовка вчителів у педагогічних навчальних закладах об'єктивно потребує оновлення структури, змісту, форм і методів професійної освіти шляхом дидактично активізуючої, настановчої спрямованості процесу пізнання, навчання-учіння та творчості студентів. Вирішення окреслених завдань нами було спрямовано на розгляд сучасної педагогічної

технології художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на інноваційно доцільних засадах, дидактичних передумов організації та протікання цього процесу у ВНЗ.

Мета даної статті полягає у висвітленні доцільних дидактичних умов художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічному процесі на основі результатів дослідження.

Результати дослідження. У педагогіці відомо, що процес оволодіння основами мистецьких дисциплін має свої мотиви, цілі та специфічні дидактичні особливості, свої форми пізнання, сприйняття й особливості протікання процесу навчання-учіння й, головним чином, відрізняється від інших освітніх процесів тим, що він має свою специфічну природу художнього навчання та художньої творчості.

Основним напрямком для нашого розгляду визначеної проблеми є професіоналізація особистості студента, а саме: це професіоналізація всіх пізнавальних процесів навчально-творчої діяльності, таких як, уміння самостійно визначати засоби досягнення поставлених мистецьких цілей; це художньо-пізнавальна спрямованість учіння й творчості студента. Ідея удосконалення, модернізації процесу професіоналізації нами втілювалися через пошук нових дидактичних умов та принципів художнього навчання-учіння. Ми підтримуємо думку про те, що професіоналізація особистості має бути підпорядкована логіці освітньо-мистецького процесу, протікання котрого здійснюватися за умов використання дидактичних принципів, вироблених академічною системою навчання, тобто при збереженні системи послідовного оволодіння образотворчою грамотою [3]. Орієнтація навчального процесу на ціннісні категорії академічної школи, з

одного боку, і використання інноваційних дидактичних факторів у педагогічній технології, як свідчать результати дослідження є доцільними для художньо-графічної підготовки студентів в процесі навчання-учіння, з другого боку.

У ході дослідження ми визначили, що вирішення учбових завдань із метою розвитку індивідуальних творчих якостей майбутніх педагогів-художників, і сам процес навчання-учіння повинен здійснюватися в системі педагогічного управління цим процесом на основі законів і закономірностей мистецтва і художньої творчості та дидактичних принципів. При цьому, як засвідчують показники результатів констатуючого експерименту, усі загальноприйняті принципи дидактики мають місце в стратегії діяльності педагога. Так, провідний дидактичний принцип наочного навчання орієнтує студента на розвиток професійної здатності чутливо й візуально сприймати навчальний матеріал, котрий на подальше усвідомлено використовується ним в процесі учіння, навчально-творчої діяльності. Принцип системності навчання-учіння визначається препедевтичну систему практичних завдань-вправ, спрямованих на поступове оволодіння програмним матеріалом, є настановою для навчально-творчої діяльності студентів. Він зумовлюється довготривалим процесом навчання-учіння на протязі десяти семестрів.

Принцип художньо-образного усвідомлення, як провідної дидактичної умови, активізує усвідомлення мисленевих та практичних способів дій художньо-творчої діяльності особистості в процесі професіоналізації. Він не зводиться лише до пізнавальної діяльності, як це визнавалося раніше в педагогіці. Професійне зростання здатності до художньо-творчої діяльності може протікати через

практичну діяльність в процесі навчання-учіння, творчості. Процес навчання-учіння, як форма професіоналізації особистості, ми організували, перш за все, на основі законів і закономірностей мистецтва графіки і її зображально-виражальної, образотворчої мови, за допомогою котрих здійснюється художньо-образне формоутворення, так і протікає художнє пізнання дійсності. А це запорука формування й розвитку якісного рівня професіоналізації як здатності вирішувати завдання творчої художньо-графічної діяльності особистості.

Узагальнені показники експериментального дослідження засвідчують, що використання різноманітних прийомів і способів графічного відтворення предметного світу сприяє динаміці якісного зростання професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва вже на молодших курсах, і є основою для подальшого якісного протікання процесу учіння та художньо-творчої діяльності студентів старших курсів. Для художньої педагогіки ці аспекти є важливими. Визначення їх надало нам можливість застосувати доцільні дидактичні умови в процесі художньо-графічної підготовки майбутніх учителів та сформувати професійну здатність до вирішення завдань педагогічної діяльності в умовах сучасної загальноосвітньої школи на достатньо високому рівні компетентності.

Експериментальні показники нами були використанні при укладенні провідних методів методики художнього навчання на заняттях дисципліни “Художня графіка”.

Методика керування процесом художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва була побудована за змістом триступінчастої технології художнього

навчання-учіння. Коротко розглянемо основні аспекти.

Перший аспект припускає розгляд питань, що стосується розуміння студентом специфіки художньої графіки та її функціонального призначення в системі його професійного зростання. Тому, перш за все ми перед студентами розкривали питання психології творчості художника-графіка, для того щоб студенти усвідомили: як бачить об'єкт художник, як оцінює побачене, як осмислює, що привносить, а що перетворює при створенні художнього твору.

Другий аспект передбачає розгляд комплексу завдань в основі котрих покладено метод перетворення форм предметного світу засобами графіки. Так, відомо, що художник відтворює не стільки предмет, скільки своє сприйняття предмету, продиктоване особистою тональністю візуального мислення, художньо-образного судження й творчим завданням. Тому в програму дисципліни “Художня графіка” ми ввели систему практичних завдань-вправ, спрямованих на поступове й системне придбання професійного досвіду, щоб у подальшій творчій роботі створювати графічні композиції художнього рівня.

На цьому етапі, у ході виконання програмних завдань, кожен студент у навчальній графічній роботі по-своєму інтерпретує реальні форми предметного світу. Така інтерпретація показує співвідношення між баченням предмету й характером графічних перетворень, здійснених на основі візуального мислення. Спрямованість співвідношення відкриває первинні дидактичні умови художнього формоутворення. Уже простий факт образної оцінки побаченого студентом очима художника, пропозиція власної ідеї вираження художньої форми предмету в

графічній фразі, підтверджує якісний рівень образотворчих досягнень майбутнього фахівця. Тому особливу увагу в методиці художнього навчання основам мистецтва графіки ми приділили питаннями формоутворення в графіці, а саме: перетворенню предметного світу в плані безпосереднього співвіднесення з реальністю, а також у плані художнього методу організації виразної форми графічними засобами. Забезпечується весь процес художньо-графічної підготовки учбово-методичним комплексом дисципліни “Художня графіка”.

Дидактичні умови художньо-графічної підготовки студентів не є відокремленою настановою, вони взаємозалежні від закономірностей мистецтва графіки і художньої творчості, а саме: образотворчої умовності в графіці, що потребує відображення предметних форм від знака-символу до ілюзорного зображення, або навпаки; існування двох закономірностей формоутворення, відповідно котрим форма визначається змістом, її сутністю, а змістовність є сама форма; просторовим і часовим взаємозв'язком, що визначає сутність сюжету на основі їх синтезу, і тим самим формує композиційну структуру твору; потрібного сприйняття площини, як зображальної площини, як художньої площини і як умовного простору, що зумовлює декоративно-площинні або об'ємно-просторові рішення графічного зображення та як суми просторів, що уможливує передачу часу і простору в межах однієї площини. Знання цих закономірностей надає студентам можливість візуально мислити та передбачати порядок протікання, як процесу навчання-учіння, так творчої самостійної діяльності процес. Реалізація зазначених закономірностей, тобто наукових основ, уможливує якість змісту дидактичних умов організації та здійснення художньо-творчої діяльності студентів.

В основі оригінальної графіки лежить зображення у вигляді малюнка, що змістовно оформлює композицію графічного аркуша. Структура малюнка, його графічне оформлення має значну кількість зображальних засобів, технічних прийомів і способів виразного зображення. Використання графічних технік і специфічних формоутворюючих способів і прийомів ми розглядаємо як засоби формування мислення в матеріалі. Тому ми розробили систему завдань-вправ, за допомогою котрих формуються не тільки технічні навички, а й графічне бачення, візуальне мислення й бажання студента здійснювати творчу діяльність в галузі мистецтва графіки [3].

Третій дидактичний аспект припускає розгляд питань співвідношення між процесом навчання і процесом творчої діяльності особистості. При цьому важливим завданням є розвиток креативності, формування здатності особистості до художньо-творчої діяльності з її особливим духовно-естетичним ладом. Саме навчально-творчі завдання є суттєвою дидактичною передумовою формування системи вмінь як наявності професійної здатності до художньо-графічної діяльності. На цьому етапі педагогічного процесу формування розуміння всіх складових образотворення дозволяє розвивати у студентів професійний рівень художньо-аналітичних та художньо-образних розумово-практичних способів дій художньо-графічної діяльності.

Проведений на художньо-графічному факультеті Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського експеримент засвідчив, що важливою дидактичною умовою художньо-графічної підготовки студентів є застосування в процесі навчання-учіння, як класичних, так і альтернативних, інноваційних принципів відображення форм реального світу

різноманітними прийомами і способами графічного рисунка.

Однак, провідною умовою залишається академічна форма підготовки, в основу котрої покладено систему практичних завдань-вправ, про що свідчать результати дослідження, Показники навчально-творчих досягнень студентів на цьому етапі характеризують достатньо високий рівень художньо-графічної підготовки. Якісна характеристика рівнів сформованості художньо-графічної здатності у студентів експериментальних груп складає на 58% більше відповідно до показників констатуючого експерименту, і в цілому складають 86%. Показники підтверджують оптимальність визначених у ході дослідження дидактичних умов художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Висновки. Виходячи з означених проблем, можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогічної освіти, художньо-графічна підготовка вчителів у педагогічних навчальних закладах об'єктивно потребує оновлення структури, змісту форм і методів шляхом дидактично активізуючої спрямованості процесу навчання-учіння та творчості студентів.

На основі викладеного вище можна стверджувати, що навчально-творча діяльність студентів повинна здійснюватися: по-перше на основі модернізації навчально-виховного процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах; по-друге, на науковій основі, змістова й концептуальна спрямованість котрої має бути втілена в програму та посібники, методичні матеріали з питань художньої графіки; по-третє, процес навчання-учіння, творчої діяльності студентів потрібно розглядати як форму цілісного розвитку

особистості з її потребами, мотивами. Художньо-аналітичні та художньо-образні способи дій навчально-творчої діяльності особистості є дієвим засобом художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Продуктивна навчально-творча діяльність студентів може бути забезпечена на засадах дидактичних умов і настанов на кожному етапі процесу художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Реалізація окреслених дидактичних умов показала достатньо високий рівень художньо-графічної підготовки студентів та якісний показник сформованості здатності випускника до професійної діяльності.

Перспективи дослідження.

У графіці основним засобом зображення є малюнок, виконаний будь-яким матеріалом чи інструментами. Тому оволодіння мистецтвом графічного малюнку потребує розробок спеціальних методик навчання. У першу чергу, це навчання основ графічного формоутворення та технології виконання композиції в матеріалі. В основі процесу навчання має бути система художньо-дидактичних вправ, націлених на формування навичок та вмінь графічного відтворення об'єктів зображення, тобто оволодіння прийомами та способами виразного графічного рисунка в техніках оригінальної чи друкованої графіки, що оформлюють художній образ у композиції твору. За нашим переконанням, це надасть можливість цілеспрямовано активізувати процес формування і розвитку професійної здатності студентів безпосередньо на заняттях друкованої графіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бесчастнов Н.П. Черно-белая графика: учеб. пособие для студ высш. учеб. заведений, обучающихся по специальности «Художественное проектирование изделий текстильной промышленности»./Н.П.Бесчаснов. - М., 2005.
2. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія / за заг. ред. І.А.Зязюна; В. Ф. Орлов. – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
3. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Художня графіка.Змістові модулі 1,2.Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів /М.І.Резніченко, Я.М.Твердохлібова. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 272 с.
4. Рудницька О.П. Педагогіка : загальна та мистецька : [навч. посібник] /О.П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 358 с.
5. Симоненко С.М. Визуальное мышление и художественно-графическое творчество /С.М.Симоненко. //ОДПИ, Одесса.- Деп. в ГНТБ Украины, 1994.
6. Совершенствование профессиональной и методической подготовки студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов: Материалы Всесоюзного семинара-совещания заведующих кафедрами изобразительного искусства, ноябрь, 1987. – Ростов-на-Дону: РГПИ, 1989.
7. Туманов І.М. Рисунок, живопис, скульптура: теоретико-методологічні основи комплексного навчання: Навчальний посібник / І.М.Туманов. – Львів: Аверс, 2010.
8. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки /Д. Н. Узнадзе. – Тбилиси : АН Груз. ССР, 1961.– 210 с.
9. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка

вчителя початкових класів: [монографія] /Л. О. Хомич. – К.: Магістр. – S, 1998. – 200 с.

Твердохлебова Я.Н.

Дидактические условия художественно-графической подготовки учителей изобразительного искусства

Аннотация. В статье рассматриваются дидактические условия учебно-творческой деятельности студентов в процессе художественно-графической подготовки будущих учителей изобразительного и декоративно-прикладного искусства.

Tverdokhlebova YN

TEACHING CONDITIONS art-graphic preparation of the teacher FINE ARTS

Annotation. The article reveals didactic conditions, educational and creative students' activity in the process of artistic and graphical training of future teachers of fine and applied and decorative arts.